

YAPI DENETİMİ SİSTEMİ ÜZERİNE TMMOB GÖRÜŞÜ

1999 Marmara Depreminden sonra, yapılaşma sürecindeki denetim yetersizliğini ortadan kaldırmak iddiasıyla 03.02.2000 tarih 595 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Dönemin Ana Muhalefet Partisi Fazilet Partisi, Anayasa'nın 91, 127 ve 128. maddelerine aykırılık oluşturması nedeniyle 595 sayılı KHK'yi Anayasa Mahkemesi önüne götürmüş ve Anayasa Mahkemesi temel haklardan olan mülkiyet hakkının KHK ile düzenlenemeyeceği gerekçesi ile KHK'yi iptal etmiştir. Bu arada iktidar 595 sayılı KHK ile paralel hükümler içeren 601 sayılı KHK'yi yürürlüğe sokmuştur. 595 sayılı KHK'nin iptal gerekçesi açıklanınca 601 sayılı KHK'yi yürürlükten kaldıran siyasal iktidar, 26.06.2001 tarih 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun'u TBMM'ne sunarak yasalaşmasını sağlamıştır. Yürürlüğe girdiğinden bu güne kadar 4708 sayılı Yasa'ya iki kez müdahale edilmiş olup, 5728 sayılı torba yasa ve 648 sayılı KHK ile kimi maddeleri değişikliğe uğramıştır. Ciddi müdahale 8 Ağustos 2011 tarih 648 sayılı KHK ile yapılmış olup, Anayasa Mahkemesinin 24.05.2001 tarihinde 595 sayılı KHK hakkında vermiş olduğu karar dikkate alındığında, siyasal iktidarın yapı denetimiyle ilgili konuları 648 sayılı KHK ile düzenlemiş olmasının Anayasa Mahkemesi kararına açıkça aykırı olduğu görülmektedir.

4708 sayılı Yasa 2011 yılının başına kadar 19 ilde uygulanmış olup, Bakanlar Kurulu Kararıyla 2011 yılının başından itibaren tüm ülke sathına teşmil edilmiştir. Bu kanun, kapsama giren her türlü yapıyı, özel hukuk tüzel kişiliğine sahip yapı denetim kuruluşlarının denetimine tabi kılmaktadır. Yapının inşa edileceği arsa veya arazinin zemin ve temel raporları ile uygulama projelerini ve hesaplarını kontrol ederek ilgili idareye uygunluk görüşü bildirmek; yapının ruhsat ve ekleri ile mevzuata uygun olarak yapılmasını denetlemek; yapım işlerinde kullanılan malzemeler ile imalâtın proje, teknik şartname ve standartlara uygunluğunu kontrol etmek; yapının ruhsat eki projelerine uygun olarak kısmen veya tamamen bitirildiğine dair ilgili idareye rapor vermek; zemin, malzeme ve imalâta ilişkin deneyleri şartname ve standartlara uygun olarak laboratuvarlarda yaptırmak yapı denetim kuruluşlarının görevleri arasında sayılmaktadır.

Yapı denetimi, idarenin yaptırım gücüne dayanarak yürüttüğü asli kolluk faaliyetleri içinde yer almakta olup, Anayasa'nın 128. maddesinde belirtildiği üzere, devletin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü olduğu kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevlerin, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülmesi gerekmektedir. Oysa 4708 sayılı Yasa ile devlet, bu asli ve sürekli hizmetini -Anayasa'nın 128. maddesinin yürürlükte olmasına karşın-, özelleştirme konusu yapmıştır. Yapı denetimi, zemin ve temel raporlarından ruhsat aşamasına (aslında ruhsat aşaması dahil, çünkü ruhsat denetim raporlarına göre verilmektedir) kadar yapı denetim kuruluşlarına teslim edilmiştir.

Kamusal açıdan, İdare, kolluk faaliyetleri arasında yer alması nedeniyle yapı denetimi ve bunun sonucu olan ruhsat verme yetkisini özel kişilere devredemez, devletin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü olduğu bu kamu hizmetini, ancak memurlar ve diğer kamu hizmetlileri eliyle gördürmesi gerekir.

Mesleki açıdan ise, her ne kadar yapı denetim kuruluşlarının ortakları mühendis ve mimar olmakla birlikte istihdam ettikleri mühendis ve mimarlar ile aralarındaki ilişki, sağlıklı bir zemine oturtulmamıştır. Yasa yapı denetim kuruluşunun alacağı ücreti belirlemiş iken, asıl sorumluluğu üstlenen yapı denetçisi mimar ve mühendislerin ücretleri piyasa koşullarına terk edilmiştir. Mühendis ve mimarların hak, yetki ve sorumluluklarında bir paralellik söz konusu değildir. Sorumluluk büyük olmasına karşın, hak ve yetki tanınmadığından sistemin tüm olumsuzlukları yapı denetçisi mühendis ve mimarların omuzlarına yüklenmiş bir de iş güvenliğine ilişkin sorumluluk verilmiştir. Mühendislik ve mimarlık hizmetlerinin mesleki yeterlilik, eğitim ve belgelendirme, denetleme gibi konuları yasal boyutta ele alınmamış, bu konularda Odalar asli yetkiye sahip olmasına karşın, Bakanlık, Odaların asli yetkisini sınırları belirsiz takdir yetkisine almıştır. Görülen kamu hizmeti olmasına karşın, yapı denetçilerinin iş güvencesi ve ücreti yapı denetim kuruluşuna yani işverenin müteahhitle ilişkisine bırakılmıştır. 648 sayılı KHK ile de yapı denetim kuruluşlarının alacağı ücretin %1,5'a indirilmesi bu alanda çalışan mühendis ve mimarların ücretinin daha da alt sınırlara çekileceğinden kuşku olmasa gerek. Verilen hizmet ile alınan ücret arasındaki bu orantısızlık, imzacılığı daha da yaygınlaştıracığından verilen hizmette sağlıklı bir denetimin hedeflenmediği görülmektedir. Bir diğer sorun da, yapı denetim kuruluşlarının sayısının illere göre sabitlenmesi ve iş dağıtımının kamu eliyle değil, müteahhidin istemine göre belirlenmesi de verilen hizmetin kamusal niteliğini ortadan kaldırmaktadır. 648 sayılı KHK ile yapılan son müdahale ile belediye sınırları dışında bulunan yerlerde 500 m²'nin yapı denetim sınırları dışına alınması da diğer bir sorun olarak ortada durmaktadır. Tüm bu sorunlar karşısında, mesleki bağımsızlıktan yoksun, Odası ile bağları koparılmış yapı denetçisi mühendis ve mimarlardan kamu hizmetini kamu yararına sunması beklenmemelidir. Bu gerçeği, 19 il ile sınırlı uygulamanın sonuçlarından anlamak zor olmasa gerek. 17 Mart 2011 tarihine kadar sistemde yer alan 172 Yapı Denetim Kuruluşu ceza almış, 139'nun belgesi iptal edilmiş 27'si ise tasfiye olmuştur. Sistem içinde çalışan denetçi mühendis ve mimarlardan 372'sinin ceza aldığı resmi kayıtlarla belgelidir. 19 ildeki uygulamanın rakamsal sonuçları bu ise ülke genelindeki uygulamanın mühendis ve mimarlar açısından bir felaket olacağı açıktır.

Yapı denetim sisteminin diğer sorunu sistem bir bütün olarak ele alınmadığından kamu alımlarında, TOKİ ve kamu iştiraklerinde ayrı denetim süreçleri işlemektedir. Kamu alımlarında ve iştiraklerinde kamusal denetim, TOKİ'deki denetim ise müşavir firmalar üzerinden yürütülmektedir. TOKİ bugün ülkenin en büyük müteahhitlik firması haline gelmişken, yer seçiminden

denetime kadar olan süreç ayrık işlemektedir. Müşavir firmalarda çalışan mühendis ve mimarın hak, yetki ve sorumlulukları ise müşavir firma sahibinin inisiyatifine bırakılmıştır.

Bu nedenle, başta TOKİ olmak üzere, büyük ölçekli kamu eliyle yapılan yapıların müşavirlik firmaları tarafından denetlenmesi de ayrı ve ciddi bir sorun olarak ortada durmaktadır.

Müteahhitlik ise sistemin diğer sorunu olarak varlığını sürdürmektedir. Yapı müteahhitlerinin tanımı, kriterleri ve sorumlulukları üzerindeki belirsizlik varlığını korumaktadır. Yapı müteahhitlerinin teknik kurumsallaşması ve kadrolaşmasını sağlayıcı mevzuat düzenlemeleri ihale mevzuatı ile uyumlaştırılmamıştır.

-Afet-deprem/ yapı-tasarım/ denetim/ mühendislik-mimarlık alanındaki hukuksal sorunlar **bütünsellik ve kamusal sorumluluk** bağlamında ele alınmadan,

-Sürekli deprem tehdidi yaşayan ülkemizde; **afet hukuku ihtisaslaşmadan,**

-TUS ve Yapı Denetim süreçlerinde **uzmanlık ayrımı** (mimar-mühendis) ilkesi doğru yorumlanmadan ve “ sorumluluk hukuku” açısından doğru tanımlanmadan,

-**Yerel yönetimlerin ve yerinden hizmet kuruluşu olan Odaların yetkisine** (mesleki içi eğitim, belgelendirme ve denetleme) müdahale edilmeden,

-**Müteahhitlik tanımı ve yeterlilikleri** belirlenmeden,

-**Mesleki Hizmet (Risk) ve Yapı Sigortası** sistemi, gerekli altyapı çalışmaları yapılarak hayata geçirilmeden,

yapılan her müdahale sistemi içinden çıkılmaz hale getirmektedir.

Sonuç olarak, yapının yer seçimi, inşası ve ruhsat verme izni dahil tüm yapı süreci, devlet denetiminde işlemesi gereken kamusal hizmettir. İdare, yapının inşasıyla ilgili “ ruhsat” adı altında kullandığı izin yetkisini elinde bulundururken bu iznin dayanağını oluşturan denetim yetkisini tümüyle özel kişilere devredemez, paylaşamaz. Bu alan iktidarın ve piyasa aktörlerinin dönemsel isteklerine terk edilemeyecek kadar hayati öneme sahiptir. Bu nedenle, iktidara düşen görev, sistemi bir bütün olarak ele almak ve yapı sürecinin en önemli unsurlarını bünyesinde barındıran TMMOB ve diğer paydaşlarla sistemi sağlıklı zemine oturtacak yasal çalışmaların önünü açmasıdır.